

2825

ETHNOGRAFSKI MUZEJ U BEOGRADU

УНІВЕРСИТЕТ АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
БЕОГРАД

ЗБОРНИК РАДОВА
КОСОВО И МЕТОХИЈА
у светлу етнологије

Београд, 2004

Дејан Ајдачић

О ПОТРЕБИ ПРЕВОДА КЊИГЕ ИВАНА ЈАСТРЕБОВА *ОБИЧАЈИ И ПЕСМЕ ТУРСКИХ СРБА*

Етнографски и фолклористички рад руског дипломате Ивана Степановича Јастребова везан је за Стару Србију у време када је она, у другој половини XIX века, још увек била под турском влашћу. Променивши више дипломатских мисија, он је радио у Скадру, Призрену и Солуну. Зналац бројних језика, међу којима и српског, арнаутског и турског, Јастребов је сигуран и пажљив сакупљач посматрач, сакупљач и тумач у свим областима које његова дела дају.

За живота Ивана Јастребова објављена је најпре књига *Податци за историју српске цркве. Из њујнничког записи*, у Београду 1879. године. Књига *Обичаји и пјесме турецких сербовъ*, којој ћемо овде посветити више пажње, одштампана је у два издања на руском језику код истог издавача из Санкт Петербурга. Прво се појавило 1886. године (7+498 страна), а друго, проширено, три године потом — 1889. године (24+626). Десет година након смрти Јастребова Српска краљевска академија је у 41. свесци *Сјоменика (1904 године)* објавила на руском језику дело *Стара Србија. Путевыя записки*, које је на српски превео и објавио Драгован Чамбар 1995. године. У свим књигама Јастребов упућује на то да је његов текст писан према путничким записима. Усмереност на географску, археолошку, етнографско-фолклористичку проблематику је и одређивала шта је аутор из својих бележака преузимао и састављао.

У књизи *Обичаји и пјесме турецких сербовъ* текст је штампан на руском језику, а песме на српском. Најзначајнија књига Јастребова о српским народним обичајима и песмама ни до данас није преведена, а његово дело представља реткост која се може наћи само у понеким библиотекама. Желео бих да овим прилогом подсетим издаваче и уреднике на наш дуг према Јастребову, који је до дана данашњег по-

знат само уском и све ужем кругу проучавалаца народне културе. А у тој књизи сачувано је благо које припада врхунцима народног духа и стваралаштва. Она својим вишеструким вредностима сведочи о културном благу које ваља укључити у колективно памћење нашег народа. Посебна је и за ову изванредну књигу и уметничка дорађеност и лепота песама. Поузданост и старину његових записа посебно ваља ценити, јер нису све студије и књиге са терена који је проучавао једнако ваљане. Савременик Јастребова Милоје Милојевић био је склон мењању и измишљању, па је велика штета што је Јастребов искључио песме које је пре њега објавио Милојевић, јер је Милојевић непоуздан приређивач. Јастребов је етнографске и фолклористичке записе сам сакупљао, али је имао и сараднике, чија имена није објављивао због опасности која би им доцније претила.

Књига *Обичаји и ђесме ђурских Срба* има Предговор, а потом је раздељена по поглављима која представљају одређене празнике. Најпре се описују крсно име (слава) и преслава, а потом се по календарском начелу нижу празници од Игњатијевдана до жетве. У народно-црквени календар унесене су и додоле, које нису календарски фиксирани, а које је аутор ставио испред Видовдана. У првом издању, нижу се потом песме из Мораве, призренског, дебарског, косовског краја, Средске и Сиринићке жупе. Последња трећина књиге посвећена је свадби, у разним крајевима, са обимним описима свадбених прилика и обичаја, као и великим бројем песама.

Књига је значајна за етнологе, фолклорите и историчаре јер се у њој описују детаљи из свакодневног живота и прилике о односу различитих друштвених слојева и етно-конфесионалних група. Такви су, на пример, одељци о односима између цркава. Показује се како су грчке владице покушавале да замене српске празнике, указује се на дејства бугарских агената и представља албанизовање Срба. Показује се и престанак дечјег коледања због страха деце од муслимана (с. 31) и др. У својим описима Јастребов пореди народни живот са руском народном културом, па га чуди положај жена, које и код Срба иду покривене. Он истиче како се Српкиње не разликују од муслиманки (с. 294 и д.). Књига Јастребова нуди богатство различитих фолклорних остварења, углавном песама, али и бројних говорних жанрова — благослова, заклетви, здравица, укључених у опис обреда.

У време кад се књига *Обичаји и ђесме ђурских Срба* појавила, изазвала је похвале и најбоље оцене. Приказе објављиване у Русији написали су неки од најугледнијих, светски познатих тадашњих филолога и фолклориста — Веселовски, Пипин, Ровински. У Србији, опширан приказ збирке Јастребова објавио је Миленко Веснић у *Јавору*

(14, 1887, с. 94–109), а Ватрослав Јагић је дао белешку уз приказ Љубомира Стојановића (*Archiv für slavische Philologie*, 11/1886: 563). Неки Бугари су Јастребову упутили замерке изазване етничком атрибуцијом и жељом да присвоје српске народне умотворине и живаљ. Било је то време српско-бугарског спорења и ратова. У испитивањима наше народне културе, о Јастребову су писали др. Костић, Алексије Јелачић. Збирка се помиње још од пописа Светозара Ђоровића и Јосипа Милаковића, а варијанте се налазе у каталогу мотива Бранислава Крстића. Владан Недић је написао студију *Зайадномакедонске народне ђесме у зборнику Ивана Јастребова* (Бигорски научно културни собири, 1, 1971, Скопје 1973, 111–114). Фолклористи користе у студијама варијанте из збирке Јастребова, указујући на важност његових белешки о контексту. Хатица Крњевић, на пример, у књизи *Лирски источници*, прати судбину мотива и његово жанровско сељење у жетварску песму (с. 11) или мотив девојке и рибе моруне који прелази у свадбену песму (*Лирски источници*, с. 128). Одступање обреда и песме (Јастребов, с. 401) показује се у тексту *Жанрови свадбених ђесама* (Ајдачић, *Кодови словенских култура*, 3/1998, с. 221).

Највише пажње овом сакупљачу ипак је посветио Владимир Бован, који је 1968. године одбранио магистарску дисертацију *Рад Ивана Стјејановича Јастребова на сакуљљању народних умотворина на Косову и Мејхохији*. Бован је написао и неколико студија: *Народне умотворине са Косова и Мејхохије у записима ђрвих сакуљљача и рад Ивана Стјејановича Јастребова* (Зборник Филозофског факултета у Приштини, 6/1969, 7/1970, 8/1972), *Владимир Јастребов у Призрену*, Приштина (1983). У књизи *Вук Караџић и његови следбеници на Косову и Мејхохији* (Приштина 1987) Бован пише о збирци (44–58), односу Петра Костића и Јастребова (133–148) и рецепцији књиге Јастребова (205–213). Владимир Бован је објавио краћи прилог посвећен Јастребову у алманаху *Даница*, који издаје Вукова задужбина (бр. 7 за 2000. годину, с. 190–196). И у другим студијама овог истраживача често се цитирају песме и ставови Ивана Јастребова. Можда најсажетије он исказује вредност збирке за чији се превод залажемо, речима: *џо (је) ђрва велика збирка ауџенџичних записа срџских народних ђесама са Косова и Мејхохије и џиџо су џе ђесме објављене у оквиру оџиса ђојединих обреда и обичаја, џиџо омогуђава њихово ђрецизније ђроучавање*.

Песме из збирке Ивана Јастребова заступљене су у антологијама српских и југословенских народних песама — Владана Недића, Зоје Карановић и у антологијама народних умотворина са Косова Влади-

мира Бована. И етнологзи који су се бавили овим теренима, на пример Татомир Вукановић, обилато користе књигу Јастребова.

Резимирајући своје залагање да се објави књига *Обичаји и њесме њурских Срба*, указујем на јединственост песама, поузданост у погледу изворности, богатство у осећајности, изразу и језику, мелодичност и лепоту у сликама, антологијску вредност стихова. У збирци Јастребова има и песама које се јављају само у том крају, а не у другим крајевима и изворима. Управо у овој збирци су често и најстарије варијанте тих песама. У књизи Јастребова први пут су објављене неке песме у којима се јављају мотиви специфично везани за Стару Србију. Даље, етнографски опис народног живота и обичаја представљен је обиљем података о животу Срба на терену са кога они већ вековима нестају. Ова књига представља научно неспоран траг о њиховом животу и култури, о прошлости из које нам није остало много записа.

Књига Ивана Јастребова *Обичаји и њесме њурских Срба* је обимна, писана старијим језиком и специфичном лексиком за оне сегменте народне културе које је руски аутор могао да приближи руском читаоцу. Ово дело тражи врсног преводиоца, коме су блиски појмови из народне културе. Обим књиге подразумева да ни трошкови припреме за штампу и трошкови штампе нису мали. Било би добро да ову књигу прати студија о етнографским и фолклористичким записима и истраживањима Ивана Јастребова, регистар места из којих су записи, са одговарајућом мапом, као и регистар места и именски индекс. Речник који у оригиналном издању објашњава изразе и речи могао би послужити за једну проширену верзију речника који би обухватио турцизме, архаизме и локализме, а неке речи говорног језика које су биле намењене руском читаоцу (нпр. бринуте се, дворити, дојке, љуљати, магла, нестати и сл.) могле би бити и изостављене. Ако би било могућно, ваљало би књигу опремити и ликовним прилозима из фонда Етнографског музеја у Београду и сачуваним материјалом из Старе Србије из других музеја.

Dejan Ajdačić

On the Necessity of Providing a Translation of the Book *Customs and Songs of the Serbs in Turkey* by Ivan Jastrebov

Summary

As a contribution to his efforts to publish the book *Customs and Songs of the Serbs in Turkey* by Ivan Jastrebov, the author of the paper points to the uniqueness of the songs, their reliability in terms of originality, richness in terms of emotion, expression and language, melody and harmony of images they present, and the anthological quality of their verses. In the book by Ivan Jastrebov, some songs with the motifs particularly characteristic of the Old Serbia were published for the first time. Ethnographic description of the folk life and customs was accompanied with a lot of details about the life of the Serbs. It is for that reason that this book is an important testimony of the culture and the past of the Serbs from the Old Serbia.